

SPACER „RZEŻBA W PRZESTRZENI MIEJSKIEJ OPOLA”

dr inż. arch. Monika Ewa Adamska

TRASA SPACERU:

• **START: Plac Ignacego Daszyńskiego** → ul. **Konstantego Damrota 10A** → ul. Hugona Kołłątaja → ul. 1 Maja → **ul. Wojciecha Korfantego** → ul. Krakowska → **plac Wolności** → ul. Zamkowa → **Rynek: KONIEC** •

WPROWADZENIE

Rzeźba w miejskiej przestrzeni jest od wieków znaczącym elementem kształtującym obraz miasta. Na przestrzeni wieków rzeźby przedstawiały świętych, upamiętniały władców i ważne wydarzenia, estetyzowały przestrzeń parków i skwerów w formie pomników i fontann, jak również wzbogacały wyraz artystyczny obiektów architektonicznych. Fontanny jako obiekty małej architektury zdecydowanie wzmacniają walory estetyczne przestrzeni, w której są zlokalizowane i budują jej atrakcyjność. Ruch wody poprawia samopoczucie ludzi przebywających w ich otoczeniu, działa pozytywnie na ich psychikę, może również przyczyniać się do obniżenia temperatury powietrza w czasie upałów i poprawiać komfort akustyczny. Spacer „Rzeźba w przestrzeni miejskiej Opola” ma na celu przedstawienie wybranych historycznych i współczesnych kompozycji rzeźbiarskich wpisanych w przestrzeń miasta jak również przybliżenie sylwetek zawodowych ich twórców w przypadkach ustalonego w materiałach źródłowych autorstwa. W trakcie spaceru wspomniane zostaną również niektóre z nieistniejących obecnie pomników. Trasa spaceru obejmuje barokowe przedstawienia świętych, przykłady reprezentujące stylistykę XIX-wieku, fontannę wpisującą się w nurt secesji, rzeźby i płaskorzeźby okresu międzywojennego oraz wybrane przykłady kompozycji rzeźbiarskich powstałych po 1945 roku. Spacer rozpoczyna się na placu Ignacego Daszyńskiego, przy secesyjnej fontannie Ceres, a kończy na Rynku przy replice XIX-wiecznej fontanny końskiej.

SECESYJNA FONTANNA BOGINI CERES

Plac Ignacego Daszyńskiego

Choć XIX w. i rewolucja przemysłowa przyniosły możliwość kopiowania oryginalnej formy, w tym okresie nadal powstawały dzieła realizowane indywidualnie, z użyciem tradycyjnego kamienia, dla określonej lokalizacji, często wybierane drogą konkursu. Przykładem takich działań jest okazała secesyjna fontanna z pocz. XX wieku zrealizowana w przestrzeni nowo powstałego wówczas *Friedrichsplatz*, obecnie placu Ignacego Daszyńskiego. Plac o charakterze zielonego skweru i kształcie wydłużonego prostokąta otaczają reprezentacyjne historyczne obiekty publiczne oraz zabudowa mieszkaniowa. Jego zagospodarowanie stanowi geometryczna kompozycja trawników z rabatami kwiatowymi, układem alejek i placykami. Obrzeżne nasadzenia zieleni wysokiej, obecnie stuletnie drzewa, izolują plac od miejskiego ruchu.

Dominantę i centralny element kompozycji placu stanowi, zachowana do dzisiaj, secesyjna fontanna z piaskowca, z wielopostaciową grupą rzeźbiarską, otoczona niskim ogrodzeniem. Historia fontanny sięga 1900 r., kiedy ogłoszono ogólnoniemiecki konkurs, na który zgłoszono około 70 prac. Planowaną lokalizacją fontanny był teren w sąsiedztwie gmachu dyrekcji poczty oraz ówczesnych dworców kolejowych. Ostatecznie do realizacji jury wybrało pracę autorstwa **Edmunda Gomansky’ego**, rzeźbiarza urodzonego w Szczecinie i wykształconego w Berlinie. Uroczyste otwarcie fontanny nastąpiło jesienią 1907 r., w stulecie

pruskich reform agrarnych. W międzyczasie zrezygnowano z pierwotnie wskazanej lokalizacji i zdecydowano się wykorzystać dla reprezentacyjnej fontanny przestrzeń nowo powstałego placu Ignacego Daszyńskiego.

Nadziemna część fontanny o kaskadowym układzie wykonana została w całości z piaskowca i składa się z niskiego, eliptycznego basenu, w którym umieszczono wielopostaciową grupę rzeźbiarską. Sentencja wykuta na cembrowinie jest apoteozą sukcesów pracy na roli i w przemyśle, a na jednej z postaci widnieje podpis rzeźbiarza. Na niższym poziomie kompozycji rzeźbiarz umieścił postacie dwóch kobiet ze snopem zboża i koszem owoców (**ryc. 1a**), dwie muskularne postaci męskie o nagich torsach z sieciami i atletycznego skalnika z kilofem. Po muszlach usytuowanych między postaciami woda spływa do mis wodnych, a następnie basenu fontanny. Muszle stanowią część postumentu o nieregularnej formie, na którego szczycie, na kwiatowym impoście znajduje się postać kobieca z dzieckiem na ręku, do czasów II Wojny Światowej osłonięta miedzianym, ażurowym baldachimem. Choć wielowątkowość i wieloznaczność tematyczna postaci figuralnych opolskiej fontanny pozwala na szereg interpretacji, przyjęło się uznawać postaci kobiece za symbole opolskiego rolnictwa, męskie za symbole rybołówstwa i przemysłu wapienniczo-cementowego, odnosząc je do greckiej lub rzymskiej mitologii. Stąd w powszechnie używanej nazwie fontanny przywołane jest imię rzymskiej bogini Ceres, której postać symbolizuje umieszczona najwyższej rzeźba kobiety z dzieckiem. Fontanna o wysokich walorach artystycznych wykazuje cechy stylistyczne charakterystyczne dla późnej secesji berlińskiej.

Rozwiązanie techniczne fontanny Ceres oparte było od czasu jej realizacji na zasilaniu z miejskiej sieci wodociągowej uruchomionej pod koniec XIX wieku. W części podziemnej fontanny znajduje się żelbetowy zbiornik na wodę oraz ceramiczne, sklepienie korytarze. Fontanna jako obiekt terenowy narażona jest na silne działanie czynników niszczących: atmosferycznych, mechanicznych i biologicznych, dodatkowo piaskowiec jest kamieniem podatnym na destrukcję. Prace konserwatorskie prowadzone były w latach 80. XX w. oraz w XXI w., kiedy m.in. zrekonstruowano brakujące fragmenty rzeźb oraz przeprowadzono remont części podziemnej fontanny wraz z przebudową instalacji.

EDMUND GOMANSKY (1854 Szczecin – 1930 Berlin) był niemieckim rzeźbiarzem i medalierem. Gomansky studiował w Pruskiej Akademii Sztuki w Berlinie. Od 1880 r. artysta uczestniczył w Wielkiej Berlińskiej Wystawie Sztuki. Początkowo wystawiał popiersia portretowe, później rzeźby o tematyce rodzajowej. Od 1911 r. zajął się rzeźbą animalistyczną, głównie niewielkimi przedstawieniami ptaków. Opolska fontanna jest jedną z większych realizacji w dorobku artysty. Wśród innych zachowanych dzieł można wymienić wykonaną z marmuru postać kobiety ze śpiącym dzieckiem znajdującą się w Berlinie (pierwotnie *Andreasplatz*, obecnie *Volkspark Friedrichshain*). Prace Gomansky'ego znajdują się w zbiorach kilku muzeów Niemiec.

RZEŹBA ARCHITEKTONICZNA OKRESU MIĘDZYWOJENNEGO

Dawna siedziba Centrali Cementu w Opolu, ulica Konstantego Damrota 10A

Z placu I. Daszyńskiego przechodzimy na ulicę K. Damrota 10, przed budynek dawnej Centrali Cementu i Wapna (*Kalk- und Zementzentrale*), która zrzeszała górnośląskie zakłady produkcji wapna i cementu. Siedziba Centrali została wzniesiona w 1922 r. jako zespół dwóch budynków o wysokich dachach. Dawna Centrala Cementu zlokalizowana przy ulicy K. Damrota (dawna *Hippel Strasse*) zachowała się w swojej pierwotnej formie i detalu. Dawna Centrala Wapna przy ulicy W. Reymonta (dawna *Stern Strasse*) została znacznie przebudowana po II Wojnie Światowej i jest obecnie budynkiem pozbawionym cech stylowych. Z portalami wejściowymi Centrali i ich rzeźbiarskimi opracowaniami związane było jedno z wcześniejszych zleceń śląskiego rzeźbiarza **Thomasa Myrta** w zakresie rzeźby architektonicznej. Zachowane oryginalne wejście do dawnej Centrali Cementu to poprzedzona szerokim biegiem schodów zewnętrznych, obramowana rustykalnym

boniowaniem z wapienia kompozycja dwójga drzwi rozdzielonych prostokątną wnęką o pionowym układzie. We wnęce Thomas Myrtek umieścił w formie wypukłego reliefu, wykutą z piaskowca, postać stojącego górnika z oskardem i łopatą oraz z symboliczną sylwetą cementowni (**ryc. 1b**). Nad portalem znajduje się druga, mniejsza plakietka o poziomym układzie, z reliefem przedstawiającym wspartą na łokciu postać leżącego górnika, otoczonego fragmentami urządzeń oraz płomieniami. Obie postaci charakteryzuje uproszczona, surowa stylizacja; masywne, ciężko ciosane sylwetki górników wyrażają siłę i trud fizycznej pracy. W związku z powojenną przebudową Centrali Wapna niestety nie zachowała się dekoracja głównego wejścia do jej siedziby.

THOMAS MYRTEK (1888 Bytom-1935 Ateny) naukę zawodu kamieniarza rozpoczął w Bytomiu i kontynuował w Bolesławcu, gdzie w 1908 r. uzyskał dyplom czeladnika i tytuł rzeźbiarza w kamieniu. Dzięki uzyskanemu stypendium podjął studia w Królewskiej Akademii Sztuki i Rzemiosła Artystycznego (*Königliche Akademie für Kunst und Kunstgewerbe*) we Wrocławiu przerwane udziałem w I Wojnie Światowej i ukończone w 1919 roku. W kolejnych latach Thomas Myrtek uczestniczył w wielu artystycznych wystawach, a źródłem nowych doświadczeń dla artysty była zagraniczna podróż studyjna w 1925 r., stanowiąca pierwsze bezpośrednie zetknięcie ze sztuką europejską. W 1934 r. Thomas Myrtek uhonorowany został Nagrodą Rzymską (*Rom-Preis*) Pruskiej Akademii Sztuk Pięknych w Berlinie, z którą wiązało się stypendium artystyczne w Rzymie. Ostatnim etapem życia artysty był pobyt w Grecji, w Atenach. Greckie krajobrazy oraz dziedzictwo starożytnej cywilizacji zafascynowały Myrteka, stanowiąc nowe źródła inspiracji dla jego pracy. Niestety śmierć przerwała ten stymulujący okres życia artysty, który zmarł w Atenach w 1935 r., w wieku 47 lat, w pełni sił twórczych. Twórczość Thomasa Myrteka, śląskiego rzeźbiarza okresu międzywojennego, cechuje różnorodność form artystycznej wypowiedzi od wolno stojącej oraz reliefowej rzeźby figuralnej do rzeźbiarskich portretów i studiów fizjonomicznych. Wśród stosowanych przez artystę materiałów rzeźbiarskich obok tych tradycyjnych: kamienia, brązu i gliny, znalazły się beton, terakota i węgiel kamienny. Zachowane dzieła Thomasa Myrteka można podziwiać w krajobrazie miejskim Opola, Bytomia, Gliwic oraz Wrocławia.

POMNIK POCZTOWCÓW POLEGŁYCH W I WOJNIE ŚWIATOWEJ

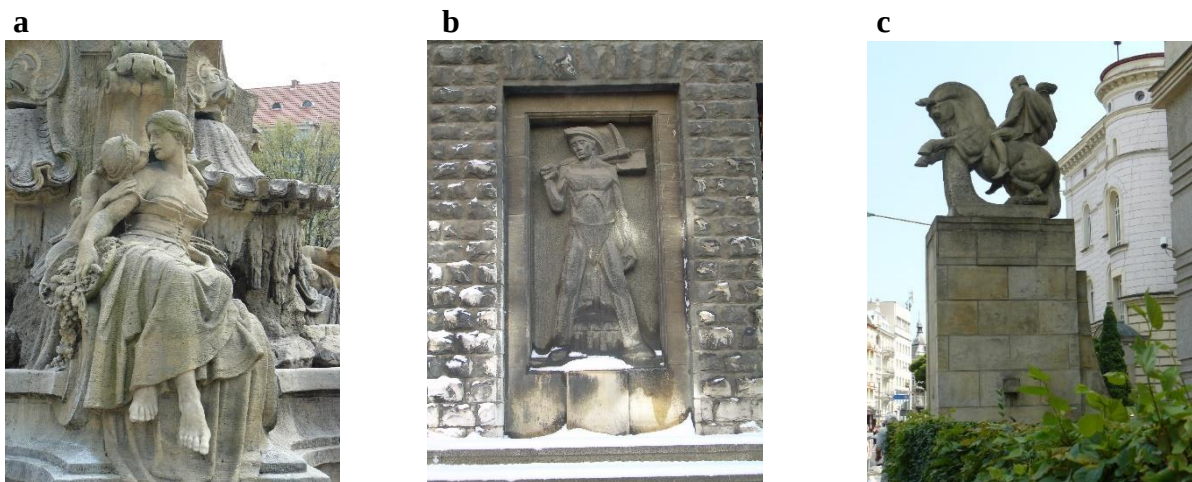
Ulica Wojciecha Korfanteo

Ulicą K. Damrota dochodzimy do ulicy H. Kołłątaja (dawna *Bismarck Strasse*), kierując się w stronę ul. 1 Maja (dawna *Zimmer Strasse*). Warto spojrzeć na elewację mijanych po lewej stronie kamienic z pocz. XX w. oraz pochodzące z samego tego okresu zachowane niskie kamienno-metalowe ogrodzenia. W kamienicach nr 6-12 zgodnie z zapisami książek adresowych z okresu międzywojennego mieszkali przede wszystkim kupcy, właściciele zakładów przemysłowych, urzędnicy i inżynierowie z rodzinami. Klasycyzujący portal wejściowy kamienicy nr 12 wieńczy okno z małymi podziałami obramione reliefem o motywach roślinnych i zwierzęcych. Właścicielem tej kamienicy w okresie międzywojennym był Walter Kuske, weterynarz, być może motywy reliefu mają związek z profesją właściciela. Po lewej stronie głównego wejścia do kamienicy nr 10 z 1911 r. znajduje się relief figuralny przedstawiający stojącą męską postać przypominającą kowala, o nagim torsie, w fartuchu, ze szczypcami w jednej ręce, a z drugą opartą na kowadle. Właścicielem kamienicy w okresie międzywojennym był rentier Otto Foerster.

Następnie skręcamy w ul. 1 Maja kierując się w stronę kompleksu zabudowań obecnej Poczty Polskiej. Najstarsza część zespołu to, sąsiadujący z Dworcem Głównym PKP, okazały, neorenesansowy gmach autorstwa architekta Albrechta wzniesiony w latach 1852-53 jako *Kaiserliche Oberpostdirektion* i rozbudowany pod koniec XIX wieku. Dalsza rozbudowa siedziby poczty autorstwa architekta Richtera miała miejsce pod koniec lat 20. XX wieku. Wówczas od strony ul. W. Korfanteo (dawna *Piasten Damm*) powstał gmach o rzucie litery „C” i modernistycznych cechach. Nowy budynek połączono z XIX-wieczną częścią ścianą z przejazdem zamkniętym łukiem. Rytmiczna, modernistyczna elewacja nowej części stała się tłem dla odsłoniętego 5 października 1930 r. pomnika poświęconego opolskim pocztowcom poległym w I Wojnie Światowej. Autorem wykonanego z piaskowca pomnika jest berliński

rzeźbiarz **Felix Kupsch**, który na wysokim cokole umieścił postać jeźdźca na koniu, symbolicznie przedstawionego pocztyliona (**ryc. 1c**). Jeździec to nagi i bosy mężczyzna o silnie zaznaczonej muskulaturze, z zarzuconą na lewe ramię krótką peleryną, z płonąca pochodnią w uniesionej prawej dłoni. Koń sportretowany został w dynamicznej pozycji, w przysiadzie, z uniesionymi przednimi nogami i opuszczoną głową. Do 1945 r. na przedniej ścianie cokołu znajdowała się tablica z nazwiskami poległych w I Wojnie Światowej pracowników opolskiej poczty, a na bocznej ścianie wykuty był napis „*Den im Weltkrieg und im Kampf um die Heimat gefallenen angehörigen des Oberpostdirektionsbezirks Oppeln*”. Pomnik został na pocz. XXI w. poddany kompleksowej konserwacji, na cokole umieszczona została metalowa tabliczka z podstawowymi informacjami, z oryginalnych wykutych w kamieniu napisów został tylko jeden „*Gewidmet von den Berufsgenossen 5 Oktober 1930*”.

FELIX KUPSCH (1883 Berlin-1969 Berlin) po praktycznej nauce rzeźbiarstwa studiował w Pruskiej Akademii Sztuki (*Preußische Akademie der Künste*) w Berlinie, w swojej karierze zawodowej pracował również jako nauczyciel akademicki rzeźby. W latach 30. XX w. należał do znanej wspólnoty około 40 berlińskich malarzy i rzeźbiarzy pracujących w atelier przy *Klosterstraße* 75 w Berlinie. Okres międzywojenny to czas najbardziej intensywnej i twórczej pracy rzeźbiarza. W tym okresie powstały wykonane z terakoty, piaskowca i metalu rzeźby i reliefy dekorujące fasady dworców, kościołów, urzędów pocztowych oraz budynków mieszkalnych głównie Berlina, ale również Frankfurtu nad Odrą oraz Wrocławia. Pomnik pocztowców poległych w I Wojnie Światowej odsłonięty w Opolu w 1930 r. jest jednym z dwóch pomników ku czci poległych wykonanych przez Kupscha, drugi z brązu, przedstawiający klęczącego łucznika powstał w 1933 r. w Berlinie i upamiętniał poległych żołnierzy obrony przeciwlotniczej.

Ryc. 1. (a) Fontanna Ceres, fragment kompozycji rzeźbiarskiej; (b) Rzeźba architektoniczna w portalu wejściowym do dawnej Centrali Cementu; (c) Pomnik pocztowców poległych w I Wojnie Światowej (źródło: zdjęcia autorki).

POMNIK BOJOWNIKOM O POLSKOŚĆ ŚLĄSKA OPOLSKIEGO (dawniej Pomnik Bojownikom o Wolność Śląska Opolskiego)

Plac Wolności

Ulicą Krakowską (dawna *Krakauer Strasse*), historycznym traktem wylotowym z Opolą w kierunku południowym, przechodzimy do placu Wolności, gdzie znajduje się największy z pomników objętych naszym spacerem.

Monumentalny pomnik Bojownikom o Polskość Śląska Opolskiego, którego autorem jest **Jan Borowczak**, to dominanta placu Wolności, jednego z głównych placów śródmieścia Opolą. Teren na którym znajduje się dzisiaj pomnik był do 1945 r. intensywnie zabudowany. Tutaj

znajdowała się popularna cukiernia, *Café Residenz*, narożny budynek przy dzisiejszych ulicach A. Mozarta i Krakowskiej z dekoracyjnym szczytem, a w XVIII w. pomnik św. Jana Nepomucena na niezabudowanych jeszcze wówczas terenach Przedmieścia Bytomskiego.

Pomnik, zwany też opolską Nike, został odsłonięty uroczystie 9 maja 1970 r., w 25. rocznicę zakończenia II Wojny Światowej. W twórczości Jan Borowczaka jest to najbardziej monumentalne dzieło. Współpracownikami rzeźbiarza byli: architekt Florian Jesionowski odpowiedzialny za projekt cokółu i zagospodarowanie terenu oraz inżynier Tadeusz Gruchała, który opracował projekt konstrukcji i posadowienia pomnika. Potężna rzeźba została odlana w betonie zbrojonym stałą, kilka lat później pokryto ją metalizującą powłoką z brązu, co nadało rzeźbie ciemny odcień. Pomnik przedstawia kobiecą postać o wniesionych ramionach, klęczącą na żubrze - symbolu polskości, siły, dzielności i uporu (**ryc. 2a**). Rzeźba umieszczona jest na cokole o horyzontalnej formie, całość ma wysokość ok. 15 metrów.

W 1998 r. z okazji 75. rocznicy powstania Związku Polaków w Niemczech oraz 60. rocznicy ogłoszenia Pięciu Prawd Polaka wmurowano w podstawę pomnika tablicę ze wspomnianymi prawdami, w tym czasie przemianowano również pomnik na Bojownikom o Polskość Śląska Opolskiego. W XXI w., z powodu niepewności stanu technicznego, rozważano rozebranie pomnika i nowe zagospodarowanie terenu. Przeprowadzona wówczas ekspertyza wykazała dobry stan techniczny betonu oraz zbrojenia i była podstawą decyzji o pracach renowacyjnych.

W 2011 r. przeprowadzona została renowacja pomnika, zdjęto wówczas powłokę z brązu przywracając pierwotną kolorystykę betonu oraz umieszczono nową tablicę upamiętniającą lwowskich kadetów poległych podczas III Powstania Śląskiego. Przestrzeń przed pomnikiem jest miejscem, w których odbywa się szereg uroczystości związanych m.in. z obchodami Święta Niepodległości i Święta Narodowego 3 Maja, wówczas na tablicach przed pomnikiem składane są wieńce i wiązanki kwiatów.

Monument „Brońmy Swego Opolskiego” położony w sąsiedztwie pomnika autorstwa Jana Borowczaka to nasz następny przystanek w poszukiwaniu rzeźby w przestrzeni miejskiej Opola.

JAN BOROWCZAK (1931 Skomlin, k. Wielunia – 1984 Opole) to rzeźbiarz, artysta plastyk, pedagog i autor monumentalnych pomników na Opolszczyźnie. Borowczak ukończył studia w Państwowej Wyższej Szkole Sztuk Plastycznych we Wrocławiu. Następnie związany był z Brzegiem, gdzie organizował ogniska kultury plastycznej, i z Opolem, gdzie przez wiele lat pracował w Liceum Plastycznym. W latach 70. XX w. podjął pracę akademicką na Uniwersytecie im. M. Kopernika w Toruniu. Zmarł przedwcześnie w wieku 53 lat. Rzeźbiarz znany jest przede wszystkim jako autor monumentalnego Pomnika Bojownikom o Polskość Śląska Opolskiego przy pl. Wolności w Opolu. Jan Borowczak jest również autorem Pomnika Matki Polki w Raciborzu oraz Pomnika Powstańca Śląskiego w Zdziechowicach.

POMNIK "BROŃMY SWEGO OPOLSKIEGO"

Plac Wolności

Pomnik "Brońmy Swego Opolskiego" zlokalizowany w przestrzeni niewielkiego zielonego skweru przy placu Wolności to miejsce szczególne w historii Opola, które w 1816 r. zostało mianowane stolicą rejencji w pruskim systemie administracyjnym. Decyzja o powierzeniu małemu miastu funkcji stołecznej wobec obszaru większego od powierzchni dzisiejszego woj. opolskiego zapoczątkowała dynamiczny jego rozwój. Tutaj, poza murami na zniwelowanych dawnych obwarowaniach wzniesiono w latach 30. XIX w. reprezentacyjny gmach siedziby władz Rejencji. Konsultantem rządowym tego projektu był wybitny architekt Karl Friedrich Schinkel. Przed gmachem założono zielony plac, który pod koniec XIX w. ozdobił pomnik cesarza Wilhelma I autorstwa berlińskiego rzeźbiarza Maxa Giese. Monument odsłonięty w 1891 r. przedstawiał stojącą postać cesarza umieszczoną na cokole, na lekkim podwyższeniu

z kamienną balustradą, dekoracyjną posadzką i schodami. Pomnik cesarza usunięty został prawdopodobnie jeszcze przed zakończeniem II Wojny Światowej, gmach rejencji został zniszczony w 1945 r., a jego pozostałości rozebrane w latach 50. XX wieku. Świadectwem dawnej historii miejsca są dwa rozłożyste platany rosnące niegdyś przed reprezentacyjnym gmachem.

W tę historyczną przestrzeń w 2000 r. wkomponowano pomnik „Brońmy Swego Opolskiego” o kameralnej skali. Pomnik upamiętnia solidarność społeczeństwa regionu w staraniach o utrzymanie województwa opolskiego w 1998 r., przed wprowadzeniem nowego podziału administracyjnego Polski. Symbol zjednoczenia mieszkańców zaprojektowany został przez satyryka i scenografa **Andrzeja Czyżyło**. Pomnik przedstawia stojącą na kamiennym cokole armatę inspirowaną formą Wieży Piastowskiej, której towarzyszy salutujący ułan (**ryc. 2b**). Elementem kompozycji jest również mapa województwa opolskiego w obecnych granicach oraz pamiątkowa inskrypcja. Pomnik usytuowany na niewielkim, wybrukowanym placu, otoczony ławkami, z zielenią w tle stał się miejscem chętnie wykorzystywanym do rekreacji zarówno przez Opolan jak i turystów. Z placu Wolności przechodzimy w kierunku klasztoru franciszkanów, mijając po drodze tzw. „Grzybek”, który zajął drugie miejsce w przeprowadzonym latem 2018 r. plebiscycie „Złota Dziesiątka Powojennej Architektury Opola 1945-2018”. Betonowy „Grzybek” to przystanek autobusowy z lat 50. XX w. autorstwa architekta Floriana Jesionowskiego.

BAROKOWA FIGURA ŚW. JANA NEPOMUCENA

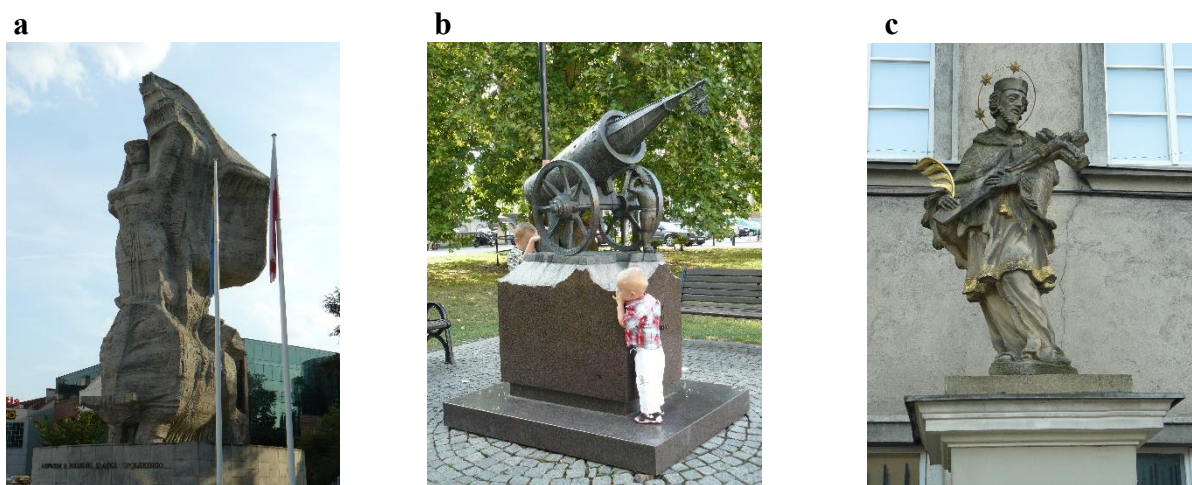
Plac Wolności

Święty Jan Nepomucen to żyjący w XIV-wiecznych Czechach prezbiter oraz męczennik kościoła katolickiego. Kult św. Jana Nepomucena, po jego beatyfikacji i kanonizacji w XVIII w., rozprzestrzenił się w Europie Środkowej, rozwijany głównie przez jezuitów, których jest patronem. Figury świętego można najczęściej spotkać na terenie dawnej monarchii austro-węgierskiej oraz Śląska. Święty Jan Nepomucen jest patronem Pragi, spowiedników, tonących oraz mostów. W tradycji ludowej chronił również pola i zasiewy przed powodzią i suszą. Figury świętego można spotkać w miastach i wsiach, przy drogach, skrzyżowaniach, placach publicznych i kościelnych oraz w sąsiedztwie rzek i mostów. Św. Jan Nepomucen przedstawiany jest w stroju kapłańskim i birecie, w rękach trzyma najczęściej palmę męczeństwa oraz krucyfiks. Jego atrybutami są: klucz, książka, kłódka, krzyż w ręce, most, wieniec z gwiazdami i woda.

W woj. opolskim figury św. Jana Nepomucena znajdują się na rynkach w Białej, Głogówku, Leśnicy, Oleśnie i Prudniku. W historycznym Opolu znajdowały się 3 barokowe figury św. Jana Nepomucena. Choć wszystkie się zachowały, żadna z figur nie znajduje się w swojej pierwotnej lokalizacji – przy mostach i Odrze. Pierwszy, Nepomucen nadodrzański związany był z najstarszą przeprawą przez Odrę, w ciągu dzisiejszej ul. Katedralnej i ulokowany był początkowo na terenie Ostrówka, a potem Przedmieścia Odrzańskiego. Od lat 50. XX w. znajduje się przed plebanią kościoła pw. św. Piotra i Pawła. Druga figura związana była z wjazdem do zamku i Wyspą Pasieką, w 2. poł. XIX w. została przeniesiona na plac przed domem parafialnym Katedry, gdzie można ją oglądać do dzisiaj. Trzeci św. Jan Nepomucen to późnobarokowa figura z piaskowca nieznanego autora, datowana na lata 1711-1712, przed którą się właśnie znajdujemy (**ryc. 2c**). Obecna lokalizacja przed klasztorem franciszkanów, przy placu Wolności, dawnym *Regierungs Platz* to trzecie miejsce pomnika od czasów jego powstania. Pierwotnie figura znajdowała się poza miejskimi bramami, przy trakcie krakowskim, wśród ogrodów i pól, w miejscu lokalizacji pomnika opolskiej Nike. W XVIII w. były to tereny niezabudowane, należące do zakonu franciszkanów. Bramę Bytomską,

przed którymi stała figura świętego, rozebrano na pocz. XIX w. wraz z rozwojem miasta na terenach poza murami. W 1855 r. figurę przeniesiono na miejsce u zbiegu ulic Ozimskiej i Sempołowskiej, gdzie stała najpierw przed hotelem Monopol, a potem Bristol. Po rozbiórce hotelu w latach 60. XX w. św. Jan Nepomucen został ustawiony na nowym murowanym cokole, w swojej obecnej lokalizacji. W ramach prac konserwatorskich kompozycję rzeźbiarską uzupełniono o palmę męczeństwa, aureolę z pięcioma gwiazdami, przekształcono biret oraz zrekonstruowano krzyż, ponadto dodano złocenia. W 1998 r. do trzech związanych z Opolem przedstawień św. Jana Nepomucena dołączył czwarty, przeniesiony z Opola-Półwsi i ustawiony na dziedzińcu Uniwersytetu Opolskiego przy ulicy Oleskiej.

Kolejnym obiektem na naszej spacerowej trasie będzie pomnik Karola Musioła, gospodarza Opola w latach 50. i 60. XX wieku. Aby dotrzeć do rzeźby słynnego „Papy Musioła” usytuowanej przy moście Zamkowym z pl. Wolności skręcamy w ul. Zamkową mijając po lewej stronie kościół franciszkanów pw. św. Trójcy.

Ryc. 2. (a) Pomnik Bojownikom o Polskość Śląska Opolskiego; **(b)** Pomnik "Brońmy Swego Opolskiego"; **(c)** Figura św. Jana Nepomucena (źródło: zdjęcia autorki).

POMNIK KAROLA MUSIOŁA **ulica Zamkowa**

Karol Musioł, wieloletni burmistrz Opola, inicjator budowy szeregu obiektów publicznych Opola, m.in. opolskiego amfiteatru, kin, sztucznego lodowiska i ogrodu zoologicznego doczekał się swojego pomnika w 2008 r., przy Moście Zamkowym, tuż nad Młynówką. Autorem odlanej z brązu, 2-metrowej postaci powojennego gospodarza miasta jest rzeźbiarz **Wit Pichurski**. Karol Musioł sportretowany został w dynamicznej pozie i zdaje się maszerować szybkim krokiem w stronę Rynku i Ratusza (**ryc. 3a**). Ruch postaci podkreśla powiewający fantazyjnie nad ramieniem krawat, a o funkcji burmistrza przypomina teczka pod ręką pełna dokumentów. Po zostawieniu życzeń w teczce legendarnego burmistrza Opola kierujemy się w stronę „serca miasta” czyli opolskiego Rynku.

WIT PICHURSKI (1975 Opole) to rzeźbiarz, malarz i rysownik związany ze środowiskiem artystycznym Opola, gdzie ukończył Państwowe Liceum Sztuk Plastycznych. Absolwent Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie, którą ukończył dyplomem z wyróżnieniem. W krakowskiej uczelni uzyskał również stopień naukowy doktora. Obecnie pracuje na Wydziale Sztuki Uniwersytetu Opolskiego, uczestniczy również w licznych plenerach i wystawach. Artysta tworzy prace figuratywne i alegoryczne, również o formie syntetycznej, z kamienia, drewna, brązu i wielu innych materiałów. Wśród ważniejszych realizacji w przestrzeni miejskiej

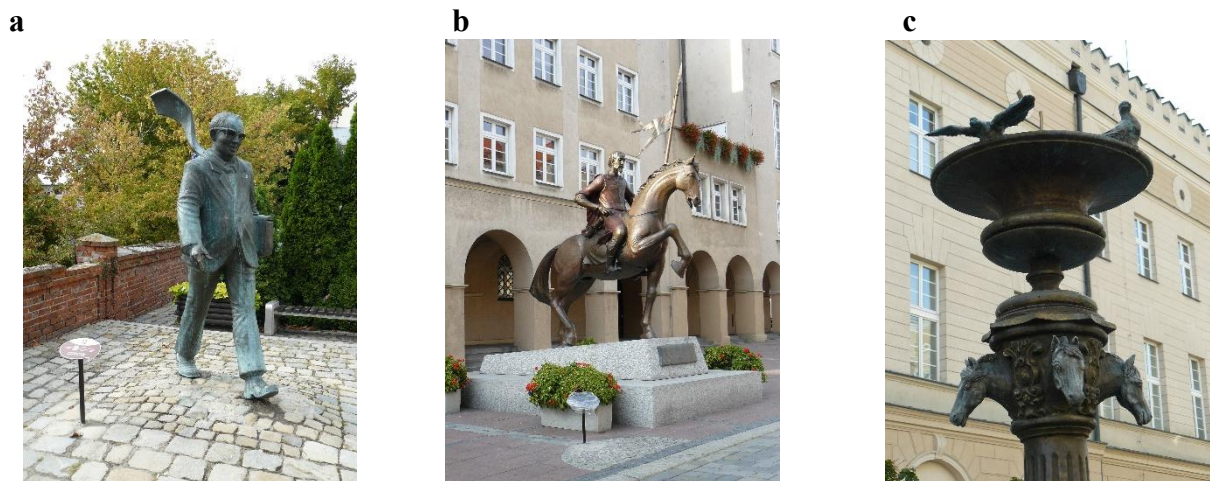
Opola należy wymienić: pomniki Karola Musioła i Marka Grechuty oraz pomnik konny księcia Kazimierza I Opolskiego.

POMNIK KSIĘCIA KAZIMIERZA I OPOLSKIEGO

Rynek

W XXI w. w przestrzeni Rynku, głównego placu Opola, pojawiło się kilka pomników. Najnowszy z nich to pomnik konny księcia Kazimierza I Opolskiego, który w 1. poł. XIII w. rządził księstwem opolsko-raciborskim. Pomnik został odsłonięty w maju 2018 r., w trakcie Dni Opola i ma upamiętniać rocznicę 800-lecia miasta. Autorem odlanego z brązu konnego pomnika księcia jest artysta **Wit Pichurski**. Na lokalizację rzeźby wybrano południową część placu, tło stanowią arkady, wzniesionego w latach 30. XX w., skrzydła Ratusza autorstwa architekta Johanna Traugotta Schmidta. W historii miasta w tym miejscu znajdował się już pomnik innego władcy. Po zrealizowaniu rozbudowy Ratusza i odbudowie jego wieży, plac rynkowy w swojej nowej odsłonie uhonorowany został odlanym w spżu pomnikiem króla Fryderyka II „Wielkiego”. Charakterystyczna postać stojącego na wysokim cokole króla obecna była w przestrzeni Rynku do 1945 roku. Po 73 latach miejsce to zajął średniowieczny książę Kazimierz I Opolski. Książę przedstawiony został na koniu, w lekkim stroju, koronie na głowie i chorągwi w dłoni (**ryc. 3b**). Niski, granitowy cokół zachęca do odpoczynku w towarzystwie księcia. Wydaje się, że nowy pomnik już wpisał się w przestrzeń Rynku, gromadzą się przy nim wycieczki, przy pomniku robione są pamiątkowe zdjęcia.

Ostatni pomnik na trasie spotkań z rzeźbami Opola to replika XIX-wiecznego końskiego poidła usytuowana od 2017 r. we wschodniej części Rynku, naprzeciwko głównego wejścia do opolskiego Ratusza.

Ryc. 3. (a) Pomnik Karola Musioła; (b) Pomnik konny księcia Kazimierza I Opolskiego; (c) Fontanna Końska (źródło: zdjęcia autorki).

FONTANNA KOŃSKA

Rynek

XIX wiek przyniósł wraz z rewolucją przemysłową i technologią wykonywania żeliwnych odlewów możliwość powtarzania rzeźby w szeregu kopii. Takim żeliwnym odlewem była tzw. Końska Fontanna, która została zainstalowana ok. 1840 r. na dawnym targu końskim,

wówczas już nazywanym *Regierungs Platz*, a dzisiejszym pl. Wolności, mniej więcej w miejscu wspomnianego już dawnego przystanku „Grzybka”. Fontanna o kształcie kolumny i wys. ok. 2,5 m pełniła funkcję poidła dla koni, ptaków i psów. Na kanelurowanym trzonie kolumny, na dogodnej dla koni wysokości ok. 1 m, umieszczona była największa z trzech mis. Druga, mniejsza misa znajdowała się na samym dole poidła, prawie na poziomie posadzki i mogły z niej korzystać psy. Kolumnę wieńczył kapitel z czterema końskimi łbami, nad nim umieszczona była najmniejsza z mis - przeznaczona dla ptaków, na co wskazywały dwie ptasie figurki siedzące na krawędzi misy. Poidło po 1945 r. zniknęło z przestrzeni pl. Wolności. W ramach obchodów 800-lecia Opola zrealizowano projekt odtworzenia fontanny końskiej jako charakterystycznego elementu przestrzeni historycznego miasta (**ryc. 3c**). Niestety nie była możliwa lokalizacja poidła w pierwotnym miejscu. Żeliwna replika stanęła w 2017 r. we wschodniej części Rynku, służy głównie mieszkańcom i turystom jako miejskie poidło. Po zaspokojeniu pragnienia zdatną do picia wodą z Końskiej Fontanny kończymy nasz spacer w „Rzeźba w przestrzeni miejskiej Opola”.

LITERATURA:

- Adamska M.E, *Wybrane aspekty rozwoju przestrzennego Opola w latach 1816-1945*, praca doktorska, Politechnika Wrocławska, Wrocław 2006.
- Adamska M.E, *Fontanny w miejskim pejzażu Śląska Opolskiego* [w:] *Integracja sztuki i techniki w architekturze i urbanistyce*, t. III, (red.) G. Rzepecki, Wydawnictwa Uczelniane Uniwersytetu Technologiczno-Przyrodniczego w Bydgoszczy, Bydgoszcz 2015, ISBN-978-83-64235-87-0, s. 7-17.
- Adamska M.E., *Rzeźby Thomasa Myrtka (1888-1935) w międzywojennej architekturze Śląska* [w:] *Integracja sztuki i techniki w architekturze i urbanistyce*, t. II, (red.) G. Rzepecki, Wydawnictwa Uczelniane Uniwersytetu Technologiczno-Przyrodniczego w Bydgoszczy, Bydgoszcz 2014, ISBN-978-83-64235-54-2, s. 9-19.
- Adamska M., *Detal architektury międzywojennej Opola. Niedocenione dziedzictwo*, [w:] *Opolski Informator Konserwatorski*, (red.) A. Molenda, Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Opolu, Opole 2015, s. 243-259.
- Hamada A., *Architektura Opola wpisana w dzieje miasta*, Oficyna Piastowska, Opole 2008.
- *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. VII: *województwo opolskie*, z. 11, miasto Opole i powiat opolski (red.) T. Chrzanowski, M. Kornecki, Instytut Sztuki PAN, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1968.